ILYOS ISMOILOV

NAVOIY IJODIDA ISKANDAR OBRAZI TALQINLARI

Сканировано с CamScanner

Ilyos Ismoilov

NAVOIY IJODIDA ISKANDAR OBRAZI TALQINLARI

BAYOZ
NASHRIYOTI
TOSHKENT
2020

Сканировано с CamScanner

UO‘K: 821.512.133
BBK: 83.3(5Ў)
I – 23

Ismoilov, Ilyos.
Navoiy ijodida Iskandar obrazi talqinlari [Matn] / I. Ismoilov. – Toshkent: BAYOZ, 2020. – 128 b.

Monografiyada Sharq mumtoz adabiyotida keng tarqalgan Iskandar obrazining Navoiy ijodidagi tasvir va talqinlariga oid o‘ziga xos xususiyatlar tadqiq etilgan. Buning uchun buyuk mutafakkirning lirik va epik merosi, shuningdek, tarixiy asarlari ham tahlilga tortilgan.

Kitob soha mutaxassislari, filologiya fakultetlarining talabalari, o‘qituvchilar, malaka oshirish tizimi tinglovchilari, shuningdek, Navoiy ijodiga qiziquvchi keng kitobxonlar ommasi uchun mo‘ljallangan.

The monograph explores the peculiarity of the image of Iskandar in the work of Alisher Navoi. To do this, the analysis of lyrical and epic heritage are involved, as well as historical works of the great thinker.

The book is intended for specialists, students of philological faculties, teachers of various levels of education, students of advanced training courses, as well as a wide range of readers who interest in the work of Alisher Navoi.

Mas’ul muharrir:
Sh.S.Sirojiddinov, f.f.d., professor

Taqrizchilar:
B.To‘xliyev, f.f.d., professor
K.Mullaxo‘jayeva, f.f.n., dotsent

Monografiya Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Ilmiy-texnik kengashida (24.10.2020, № 4-sonli bayonnoma) muhokama qilingan va nashrga tavsiya etilgan.

UO‘K: 821.512.133
BBK: 83.3(5Ў)

ISBN 978-9943-4898-5-1

© “BAYOZ”, 2020
© I.Ismoilov, 2020

Сканировано с CamScanner

MUNDARIJA

Kirish..3

1. Navoiyga qadar yaratilgan turkiy manbalarda Iskandar Zulqarnayn haqida..6

1.1. Abu Rayhon Beruniyning Iskandar Zulqarnayn to'g'risidagi qaydlari...9

1.2. "Devonu lug'atit turk"da Iskandar Zulqarnayn haqidagi rivoyatlar..15

1.3. "Qutadg'u bilig"da Iskandar.......................................19

1.4. "Qisasi Rabg'uziy"da Zulqarnayn qissasi...................21

1.5. Atoyi va Lutfiy Iskandar haqida................................24

1.6. Ahmadiy va uning "Iskandarnoma" dostoni.............27

2. Navoiy ijodida Iskandar obrazi tasviri va talqinlari...37

2.1. Iskandar va Zulqarnayn masalasi..............................37

2.2. Iskandarning nasabi...40

2.3. Iskandarning yoshi...45

2.4. Iskandar vasiyati..48

2.5. Iskandar obrazi talqinlari...51

3. Iskandar va obi hayot..61

4. Iskandar oynasi...72

5. Iskandar devori...102

6. Iskandar va Ya'juj-Ma'jujlar.......................................112

Xulosa...117

Adabiyotlar ro'yxati..124

Сканировано с CamScanner

KIRISH

Iskandar Zulqarnayn dunyo tarixida o'chmas iz qoldirgan shaxslardan bo'lib, insoniyat tarixida bunday mashhurlar ko'p emas. Ko'plab xalqlar adabiyotida u haqidagi asarlarni uchratish mumkin, lekin G'arb va Sharqda bu shaxs to'g'risidagi tasavvurlar turlicha bo'lgan. Bunda har ikki mintaqa vakillarining dunyoqarashi, tafakkuri, e'tiqodi, urf-odati, geografik joylashuvi, etnik o'ziga xosligi singari omillar muhim rol o'ynagan.

Sharqda ham Iskandar to'g'risida yuzlab asarlar yaratilgan, ular o'ziga xos "Iskandarnoma" turkumini yuzaga keltirgan. Bu turkum asarlarni yozilgan davr, hudud, til kabilar nuqtayi nazaridan tasniflash ham mumkin. Sharqda mazkur turkumning eng katta halqalaridan birini, shubhasiz, xamsalarning oxirgi dostonlari tashkil etadi va bunda Alisher Navoiyning "Saddi Iskandariy" dostoni o'ziga xos o'ringa ega.

"Saddi Iskandariy" qomusiy xarakterdagi asar. Uni faqat o'zigagina tayanib mukammal tahlil etish qiyin, bunga asarning muayyan adabiy silsilaga doir ekani ham imkon bermaydi. "Saddi Iskandariy"ni xamsanavislarning shu tipdagi dostonlari bilan qiyosiy-tarixiy aspektda o'rganishgina salmoqli ilmiy xulosalar berishi mumkin. Bu boradagi ishlar dostonning genezisi tadqiqi bilan boyitilsa, masalaning ko'pgina murakkabliklari yechimini topadi.

Alisher Navoiyning o'lmas dahosi o'z davrini ham hayratga sola olgan. XV asrdagi forsiy adabiyotning atoqli namoyandasi Abdurahmon Jomiy "Xiradnomayi Iskandariy" dostoni xotimasida ayni shu holatni ta'kidlab, shunday yozgan edi:

Turkiy tilda dog'i naqsh keldi ajab,
Hatto sehrgarlar bog'ladilar lab.

Bunday yoqimli naqsh tushirgan qalam,
Boshiga ofarin yog'dirsin olam.
Kechirsin forsiyda gavhar terganlar,
Dariy tilda dur, g'azna berganlar.
Buning tili ham gar bo'lganda dariy,
Majolsiz qolardi ularning bari.
Bu mo'jiza mezon o'lchasa agar,
Kim bo'lar Nizomiy, Xusrav kim bo'lar?
(Sh.Shomuhamedov tarjimasi)

Bugunga kelib ham ulug' adib merosini atroflicha va chuqur tadqiq etish ishlari davom etmoqda. Mamlakatimiz Prezidentining shu kunlarda e'lon qilingan "Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy tavalludining 580 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi qarori buning yorqin isboti. Ko'plab chora-tadbirlarni qamrab olgan ushbu qaror navoiyshunoslikda yangi marralarni zabt etishga asos bo'ladi.

Darhaqiqat, Navoiy nazarda tutgan va kelajak avlodga o'git o'laroq yangraydigan hayotbaxsh g'oyalarni tadqiq etib, ulardan yoshlarni tarbiyalashda unumli foydalanish – davr talabi. Bu borada, ayniqsa, shoir asarlarini chuqur tadqiq etish, qiyosiy aspektda o'rganish salmoqli natijalar beradi.

Tadqiqotda Alisher Navoiy davriga qadar yaratilgan turkiy manbalarda uchrovchi Iskandar haqidagi qayd va tasavvurlar, Navoiyning Iskandar va Zulqarnayn, Iskandar obrazi, Iskandar shaxsiyati, Iskandar va obi hayot, Iskandar oynasi, Iskandar devori kabi dolzarb masalalarga munosabati yoritishga harakat qilindi. Bunda birlamchi va yangi manbalarga suyanildi, tahlillar imkon qadar yangi jihatlarni ko'rsatib berishga qaratildi. Navoiy ijodida uchrovchi Iskandarga aloqador barcha ma'lumotlarni qamrab olishga harakat qilindi. Ular mavzularga ko'ra tasniflanib, muayyan izchillikda bayon qilindi. O'ylaymizki, mazkur fikr va qarashlar yangi-yangi mulohazalarga turtki beradi.

Сканировано с CamScanner

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Маънавият. 2008.

2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: Ўзбекистан, 2017.

3. Абай. Ўлангдер мен поэмалар. – Алматы: Жазушы, 1986.

4. Abdurahmonov A. Turk adabiyotining qadimgi davri. – T.: Yangi asr avlodi, 2005.

5. Ал-Беруний Абу-р-Райхон Муҳаммад ибн Аҳмад. Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар. Асарлар. I, II жилд. – Т.: Фан, 1968.

6. Амир Хусрави Деҳлавӣ. Оинайи Искандарий. Матни интиқодӣ. – М.: Наука, 1977.

7. Арриан. Поход Александра. М.: Наука, 1962.

8. Атойи. Жондан азиз жанона. – Т.: Sharq, 2011.

9. Байҳақий. Тарихи Байҳақий. – Калкутта, 1862.

10. Бертельс Е.Э.Избранние труды. Том 4. – М.: Наука, 1965.

11. Бойназаров Ф. Искандар Зулқарнайн. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти,1990.

12. Донишманд Искандар: эртаклар. – Т.: Ёзувчи, 1994.

13. İbn Kesir. Tefsirul Kuranil Azim. 2512-2514 s. http://tefasir.blogspot.com/p/tefsir-kitaplar.html

14. Исҳоқов Ё. Нақшбандия таълимоти ва ўзбек адабиёти, Т.: Ўзбекистон, 2002.

15. Квинт Курций Руф. История Александра Македонского. – М.: Изд-во МГУ, 1993.

16. Комилов Н. Маънолар оламига сафар. –Т.: TAMADDUN, 2012.

17. Костюхин Е. Александр Македонский в литературной и фольклорной традиции. – М.: Наука, 1972.

18. Лутфий. Сенсан севарим (девон). – Т.: Ғафур Ғулом

номидаги Адабиёт ва санъат нашрёти, 1987.

19. Маллаев Н. Ўзбек адабиёти тарихи. – Т.: Ўқитувчи, 1976.

20. Маҳмуд Кошғарий. Девони луғатит турк. – Т.: Фан, 1960.

21. Муставфӣ. Тарихи гузида, 1910.

22. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.1. – Тошкент: Фан, 1987. – 724 б.

23. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.2. – Тошкент: Фан, 1987. – 620 б.

24. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.3. – Тошкент: Фан, 1988. – 616 б.

25. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.4. – Тошкент: Фан, 1989. – 560 б.

26. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.5. – Тошкент: Фан, 1990. – 554 б.

27. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.6. – Тошкент: Фан, 1990. – 568 б.

28. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.7. – Тошкент: Фан, 1991. – 392 б.

29. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.8. – Тошкент: Фан, 1991. – 544 б.

30. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.9. – Тошкент: Фан, 1992. – 356 б.

31. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.10. – Тошкент: Фан, 1992. – 448 б.

32. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.11. – Тошкент: Фан, 1993. – 640 б.

33. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.12. – Тошкент: Фан, 1996. – 326 б.

34. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.13. – Тошкент: Фан, 1997. – 284 б.

35. Навоий А. МАТ. 20 томлик. Т.14. – Тошкент: Фан, 1998. – 304 б.

Сканировано с CamScanner